

0.,
erdam.

de COUPONS
OLONGATIEN
tekoers. Bedragen

LINK.

ke Lector).

nt ons daarin het
e boeiend verhaal,

SOOTSCHAP
DEL
EN
WORMSER.

zekering.

Sulden.

MARLE, Jhr. Mr.
VAN DER OYE

zekeringen

rsiteit.

dit bekend gemaakt,
en cursus Woens-
s middags te drie
met een toespraak
r. A. KUYPER.
tudent zal gelegen-
September, van
gebouw.

FABIUS,

h. t. Rector.

de aandacht op de
die zich ten doel
erf, studenten aan
recht en Groeninge,
Amsterdam en de

IOUMAN,
h. t. fracties.
OLKERT Jr.,
h. t. ab-actis.
denstrat rohuus.

baar:

rijgszang.

terlandsche wjs
d u vroom!

s van Transvaal
staal,

Nederlanders.

EN PIANO.

even, de woorden er
ped, en het doet ons
e, hoe machtig onze
drang waren onge-
gelijkt met veel dat
niet maar gerijfeld

de, het is zoo, maar
er echte water,...

(De Heraut).

er uitgaat woord
Republieken.

10.

VEENNOTSCHAP
KRADEL.

DOORHEEN
R & WORMSER.

ten, is verschenen:

van Eenhoud.

bellidenissen van
hanasins.

E TEKSTEN.

NER.

ENE DRUK.

35.

oeren.

telijk Nationaal
dté).

den heer J. F. P.

13), Amsterdam.

r post na toezending
ad adres.

al Doeren-Comité,

Voorzitter.

REN, Secretaris.

rukkerij:
& BAKELA,

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van
dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentiën
aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 66, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donnerdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen,
kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 16 September 1900. No. 1185.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor het Buitenland
per jaar / 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent
Abonneenten worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren
enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentiën: van 1 tot 8 regels / 1.20, voor elke regel meer 20 Cent
Aanvragen en vermelding van leidegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

XXXII.

KERK EN STAAT.

XX.

Allen ben ik alles geworden
1 Cor. 9: 22.

Gelijk het slot van ons vorig vertoog reeds opmerkte, ondergaat de verhouding van Kerk en Staat door niets zoo sterke verandering, als door het splitsen van de ééne zichtbare kerk in meerdere kerken van onderscheiden, deels zelfs tegenstrijdige Belijdenis. Wij, die van de jeugd aan met het bestaan van allerlei kerken en kerkjes op onze vaderlandsche erve vertrouwd zijn, kunnen ons zelfs moeilijk meer indenken in den ongelooflijk grooten overgang van toestand in toestand, die in de 16de eeuw door het optreden van kerk naast kerk tot stand kwam. Bijna duizend jaren lang had men niet anders dan van de kerk geweten, van de kerk onder de hiërarchie, die haar sluitsteen vond in het apostolisch gezag van den Bisschop van Rome. Wel had in de eerste eeuwen meer dan eens kerk naast kerk gestaan, en nog in Augustinus dagen waren hier sporen van over, maar die noemde men dan secten of schismatieken, en ten slotte verdwenen ze de ééne voor, de andere na, om niet anders dan de ééne Kerk over te laten. Althans in het Westen en Zuiden van Europa. In het Oosten liep het anders. Daar waren Kopten, Nestorianen e. a. iets apart, en ten slotte scheide zich geheel de Oostersch-Griekse kerk af om het Filioque. Toch plaatste ook dat niet in eenzeldig dorp kerk naast kerk. Wat in het Oosten zich afscheidde, waren geheele landstroken met alle kerken die er in gevonden werden. En voorts was de gemeenschap tusschen het Oosten en het Westen in die dagen zóó onbeduidend, dat in het Westen van Europa het bestaan van die schismatieke kerken ter nauwernood aan de menigte bekend was. Waar dan nog bij kwam, dat ook de zware verdrukking die door den Islam over deze Oostersche kerken kwam, al spoedig aan alle bitterheid het zwijgen oplegde. In onze Nederlanden daarentegen, en zoo ook in België, Frankrijk, Duitschland en Engeland, kende men, toen de Hervorming doorbrak, slechts ééne institutionaire kerk, want zelfs het schisma van Hendrik VIII van Engeland bedoelde niet, kerk naast kerk te plaatsen, maar alleen om het Engelsche deel der ééne kerk te nationaliseren. De vroegere tweedie, die in Groot-Brittanje tusschen de oorspronkelijke geloovigen en hen die zich bij Rome aansloten, bestond had, en die aanvankelijk ook in ons land gekend was, had toen geen spoor meer achtergelaten. De eenheid der Kerk als zodanig was onbetwist.

Dit denkbeeld nu, dat de kerk niet anders dan één en eenvormig kon zijn, sprak in de 17de eeuw voor al wie Roomsch bleef, zoo van zelf, dat noch de Roomsche geestelijkheid noch de Roomsche Overheid er toe kon komen, om zich het optreden van een tweede kerk naast de bestaande ook maar

als mogelijk te denken. Van Roomsche zijde was de ongedeelde der kerk, ook in het zichtbare, een dogma. Dit dogma heeft de Roomsche kerk nog nimmer prijs gegeven. Alleen zijn eigen kerk acht een Roomsche de Kerk te zijn. Wat daar buiten ligt is secte, en mist recht van bestaan. Al zijn de Roomschen dan ook nog zoo verdraagzaam in landen van gemengde bevolking, toch mag ons dit nooit verleiden tot de voorstelling, als zouden ze den regel van de ééne Kerk hebben losgelaten. Nog ten vorigen jare is te Burgos in Spanje, onder kardinaal Cascajares, aartsbisschop van Valladolid, een indrukwekkend congres van Spaansche Katholieken gehouden, dat op 3 September conclusies aannam, en in een opzettelijk schrijven ter kennis van Spanjes eersten minister bracht, waarin o. a. de eisch voorkwam, dat aller Protestantische propaganda zou worden verboden; dat hun kerken zouden worden gesloten, en hun scholen te niet gedaan; dat hun het vormen van vereenigingen zou worden belet; en het uitgeven van bladen of boeken zou worden ontzegd. (Zie l'Année de l'Église 1899 Paris, Lecoqire. p. 208 v.v.). Illusie behoef men zich hieromtrent dus niet te maken. De orthodoxe Roomschen houden in volstrekten zin aan de eenheid der zichtbare kerk vast, en stellen in landen waar zij de meerderheid vormen, nu nog aan de Overheid den eisch, dat het optreden van elke andere kerk naast de hunne zal worden verboden.

Op datzelfde standpunt nu van de absolute eenheid der zichtbare kerk plaatsten zich aanvankelijk ook alle Reformators, zoowel Luther als Zwingli, zoewel Calvin als Bullinger, zoewel Wycliffe als Knox, en ook hier te lande zoewel Guydo de Brès als Dathen. Geen ander denkbeeld kwam aanvankelijk op. Kerk naast kerk leek een onding. Een kerk was valsheid of waar. Waar nu was alleen de kerk waartoe men zelf behoorde, en dus waren alle overige kerken valsche kerken. Deze overtuiging steunde op de gewoonte. Men was van meet af in de overtuiging opgevoed. Ze steunde op al wat in het Nieuwe Testament over het één zijn der kerk op zoo roerende wijze voorkomt. En ze steunde niet minder op het absoluut karakter van het toenmalig geloof. Tusschen zijn geloof en de absolute waarheid vermocht men geen verschil te ontdekken. Men sprak dan ook niet van de Roomsche, van de Lutherse of van de Gereformeerde kerk, maar uitsluitend van de Christelijke kerk, zonder meer. Immers wat men bedoelde tot institutionaire openbaring te brengen was niet anders dan de kerk van Christus. Daartoe hoorde al wat de waarheid beleed; daartegen stond over al wat de waarheid verdonkerde. En zonder twijfel mag gezegd, dat deze absolute overtuiging onveranderlijk zou hebben stand gehouden, indien de kerken die met Rome braken, allen één gebleven waren. Doch juist dit was niet het geval. Al spoedig teekende het onderscheid tusschen de kerk die Luther, en de kerk die Calvin volgde, zich scherper af. In Duitschland beschouwde meer dan één Lutherse theoloog de Gereformeerden als wel zoo gevaarlijk als de Roomsche. En in Engeland nam de strijd tusschen de Episcopale en de Presbyteriaanse kerken al spoedig zoo breede afmetingen aan, dat het bestaan van twee kerkengroepen naast elkander, niet langer kon ontkend worden. Op die feiten brak de golfslag van de publieke opinie. Al hiel-

den toch niet weinigen ook toen nog hun absolute overtuiging vast, zoodat Luther- schen de Gereformeerden en Gereformeer- den de Lutherse, en zoo ook Episcopalen de Presbyterianen en Presbyterianen de Episcopalen kortweg als valsche kerk betitelden, op den duur kon men daarbij niet volharden. Kerkelijk en theologisch zou men dit misschien nog beproefd hebben, maar de nood der tijden belette het. Het ging in die dagen op oorlog. Alle Roomsche mogendheden verbonden zich om het Protestantisme uit te roeien, en dit dwong alle Protestantische vorsten saam, om zich, zonder op kerkverschil te letten, tot verweer en verdediging van het Protestantisme op te maken; en het is dank zij dit ralliement, dat, onder de leiding van Oranje, het Protestantisme zich gehandhaafd heeft. Vandaar de vele irenische pogingen die toen beproefd zijn, om tot onderlinge verstandhouding te geraken. Niet lang meer of de Gereformeerden erkenden in de Luther- schen zij het dan al afwijkende broeders, en verklaarden het deelnamen aan elkanders avondmaal voor geoorloofd; en overal werd in landen waarin twee of drie confessies naast elkander bestonden, ten slotte een *modus vivendi* gevonden, die nog wel in schijn de hoogheid van ééne enkele kerk handhaafde, maar dan toch feitelijk de pluriformiteit der kerken als nieuwe bestaanswijze van het kerkelijk leven toef. Ten opzichte van Rome werd dit nog wel niet grif aanvaard, maar toch bleef men ook den Doop van Rome erkennen en gaf Calvin toe, dat er onder de Roomsche kerken wel ter dege nog Christelijke kerken waren, ja, dat in den strijd tegen het Libertinisme de vrome Roomschen zijn natuurlijke bondgenooten waren.

Hierdoor nu is eene kloof gaan gapen tusschen de in de Belijdenis uitgedrukte overtuiging, en de overtuiging die zich later onder den drang van het leven gevormd heeft. De Confessie was nog meest uit de eerste periode, en de feitelijke wijziging van overtuiging had eerst in de tweede periode plaats, terwijl de theologen in hun dogmatische uiteenzettingen gemeenlijk ganschelijk niet met de werkelijkheid van den toestand rekenden, maar de aanvankelijk aanvaarde tegenstelling gedurig opnieuw met de oude bewijsredenen poogden waar te maken. En hierdoor nu is het gekomen, dat in onze Formulieren van Eenigheid, en zoo ook bij onze oude dogmatische schrijvers, het denkbeeld van de eenheid der zichtbare kerk nog stand hield, terwijl toch in het werkelijke leven steeds openhartiger met de pluriformiteit der zichtbare kerk gerekend werd.

Dit vraagstuk van de pluriformiteit der kerk, in hare zichtbare verschijning, valt als *feit* dan ook niet langer te ontkennen. Reeds ons land levert een gansche staalkaart op. Toch blijft er iets in die pluriformiteit dat onbevredigd laat, en van daar dat én in de dagen van den *Réveil* en ook nu weer bij niet weinigen het zielsverlangen opkomt, of de eenheid niet zou kunnen hersteld worden. In de dagen van den *Réveil* zocht men die eenheid langs niet-kerkelijken weg, was voor alle kerkformatie onverschillig, en zocht buiten de kerken om, de eenheid in genootschappen, vereenigingen en alianties. Denk slechts aan de General Alliance. In onze dagen reken-

die zucht meer met het kerkelijk leven, Vandaar de herhaalde pogingen om afgevaardigden van de Griekse, Lutherse en Episcopale kerken tot een compromis te doen komen; vandaar het optreden der Irvingianen; en vandaar ook de gewichtige klacht, dat zoolang de eenheid der kerk niet hersteld is, de kracht van het Christelijk leven niet kan opwaken.

Kracht schuilt in al zulk pogen voor het minst niet. Wie weet wat voeten het in de aarde heeft, om zelfs waar geen verschil in de confessie bestaat, kerken die een tijdlang een eigen leven voerden, te hereenigen, — kan niet anders dan met het medelijden van den weemoed neerzien op al zulke pogingen en strevingen, waarvan men vooraf weet dat ze met volstrekte onvruchtbaarheid geslagen zijn, en slechts strekken, om hen die er zich aan overgeven, machteloos in den actuellen strijd voor de handhaving der Christelijke beginselen te maken. Alleen in zoverre kennen we dan ook aan zulk pogen beteekenis toe, als er een volkomen gerechtvaardigd protest in uitgaat tegen de vijandige wijze, waarop de onderscheidene kerken tegenover elkander staan. Pluriformiteit is naar onze vaste overtuiging een fase van ontwikkeling waartoe ook de kerk van Christus in het zichtbare moet komen; maar de pluriformiteit is historisch op een wijze tot stand gekomen, die het eenheidsbesef beleedigt. Hadde ook hier de zonde niet alles bedorven, dan had de pluriformiteit zich moeten ontwikkelen zonder de eenheid prijs te geven, ook al kon die eenheid niet dan federatief gevonden worden.

Werpt men ons nu tegen, dat die veelvormigheid van kerk naast kerk toch in het Nieuwe Testament geen steun vindt, eer daarin weersproken wordt, zoo zijn we bereid ook die bedenking onder de oogen te zien. En dan zij al aanstonds opgemerkt, dat elke plant die zich later in vele stengels splitst, toch in den aanvang één is, en dat er op dien grond niets onnatuurlijks in ligt, dat ook de kerk in haar eerste opkomen nog niet in haar onderscheidene stengels kon uiteengaan. In de tweede plaats, dat elke brief van Paulus slechts aan één enkele kerk van ééne stad of aan ééne landskerk gericht is, en alzoo aan menschen die in gelijke conditie verkeerden, terwijl de eenige splitsing die destijds dreigde, en die aan de Joodsche traditie hing, uit den aard der zaak op het verleden zag, en zich in de kerk niet kon bestendigen noch mocht voortzetten. De geloovigen aan wie Paulus schreef, zijn van ééne periode, deelgenooten eener zelfde ontwikkeling, levende onder één Rijksbewind. En in de derde plaats omvat het Nieuwe Testament weinig meer dan ééne halve eeuw levens der kerk na Christus hemelvaart. De aanmaning om hetzelfde te gevoelen en hetzelfde te spreken, wordt gericht niet tot alle kerken saam, maar tot één enkele kerk (die van Filippi), voor wie dit ook nu nog als regel geldt. De verschillen die in de kerk van Corinthie uitbraken, waren persoonlijke differentien zonder hooger beteekenis, en werden evenzoo in ééne en dezelfde gemeente bestraft. Daarentegen blijkt uit niets, dat de apostelen eenigen maatregel genomen hebben, om, na hun heengaan, de zichtbare eenheid van alle kerken te waarborgen. Ze hebben geen plaatsvervangers ingesteld, noch ook is een spoor te ontdekken, dat

zij een college in het leven hebben geroepen, om de eenheid van alle kerken in het zichtbare voor de toekomst te verzekeren. Ze hebben blijkbaar de eenheid in het geestelijke niet in de ééne uitwendige organisatie gezocht. Eénig teeken van aller saamhoorigheid bleef het Sacrament van den Heiligen Doop, gelijk het dit nu nog is. En hier staat tegenover, dat zelfs Paulus de uiteenzetting der waarheid heel anders inkleedt, als hij schrijft aan die van Rome, dan waar hij schrijft aan die van Ephese of Corinthie. Voor die van Rome, voor wie de iustitia, het rechtsbewustzijn, het één en alles was, wordt het geheele Evangelie in het kader der „gerechtigheid“ gezet. Voor die van Ephese, meer aan wijsgeerige beschouwing gewoon, treedt Paulus in dieper uiteenzetting van wat uit Gods raad voortvloeit. Zelfs geeft Paulus van dit zich aanpassen aan het leven deze pertinente verklaring: „Want waar ik van allen vrij was, heb ik mijzelf allen dienstbaar gemaakt, opdat ik er meer zoude winnen. En ik ben den Joden geworden als een Jood, opdat ik de Joden winnen zoude; dengenen, die zonder de wet zijn, ben ik geworden als zonder de wet zijnde, opdat ik degenen, die zonder de wet zijn, winnen zoude. Ik ben den zwakken geworden als een zwakke, opdat ik de zwakken winnen zoude; allen ben ik alles geworden, opdat ik immers eenigen behouden zoude.“

Een hoogst opmerkelijke uitspraak, waarin het denkbeeld der pluriformiteit gefundeerd ligt. Bovendien weet men, hoe hij de ééne maal zijn helper niet wil laten besnijden, de ander maal de besnidenis zelf wil. En *last not least*, zijn houding te Jeruzalem metterdaad aanmerkelijk verschilde van wat hij staande hield tegenover de kerk van Galatie. Geven we dus volmondig toe, dat er van kerk naast kerk in het Nieuwe Testament nog geen spoor te ontdekken valt, alsmede dat de eenheid van Christus kerk dogmatisch gedurig op den voorgrond treedt, uit niets blijkt dat eenvormige organisatie van alle kerken voor alle eeuwen bedoeld is. Veelmeer zijn de sporen duidelijk aanwezig, die toonen, dat de uiting van het leven der kerk verschillen moet naar gelang van den kring waarin ze optreedt.

Dit zou niet zoo zijn, indien een kerk, volgens het Nieuwe Testament, een clericale institutie was, waar de geloovigen slechts als aanhangsel bijkomen. Dan toch zou het best mogelijk zijn, aan dit clericale instituut voor alle landen en alle eeuwen een vasten, gelijkmatigen vorm te geven, en met den verschillende landaard, ontwikkelingsgraad en geestelijke bestaanswijze der geloovigen niet te rekenen. Rome's hiërarchie is dan ook consequent uit die overleggingen opgesproten. Wil men de eenheid der wereldkerk voor alle landen en tijden, dan moet ge haar inrichten gelijk Rome dit deed. Staat daarentegen vast, dat volgens het Nieuwe Testament niet het clericale instituut, maar de geloovigen zelf de Kerk vormen, dan komt de zaak heel anders te staan. Dan toch is eenheid van optreden en gelijkvormigheid van verschijning alleen mogelijk, zoolang de geloovigen van een zelfde soort zijn, op een zelfde trap van confessionele ontwikkeling staan, en een gelijksortige geestelijke dispositie hebben. Onze missie voelt dat terstond. De Javanen zijn van een ander ras dan het onze, ze leven in andere landstreek, ze staan op geheel anderen trap van ontwikkeling, ze zijn in hun gemoeidsleven ge-

gen. Het egotisme der heidenwereld wordt door de kerk des Heeren, met al den ernst die in haar is, verfoeld. Als kerkvaders dringen aan op liefde. Hare openbaring is van veel meer beteekenis, dan het strengste leven der onthouding van de wereld. Chrysostomus stelt haar boven vasten en boetedoeningen. Hij wil niet, dat men de wereld ontvlucht, door zich terug te trekken in de woestijnen of op de bergen, maar blijve leven te midden der maatschappij, het stichtende door eenen kuischen wandel der liefde, want de liefde, de zachtmoedigheid en de vrijgevigheid voor den arme, zijn grooter dan het ongehulde leven. Meent men in de eenzaamheid te moeten gaan, dan moet men haar heiligen door de liefde anders beteekent het niets.

De bron deser werkzame liefde, is het besef van de grootte der liefde van Jezus Christus, de genade der verzoening met God door 's Heilands bloed. Ziet de Christen in iederen mensch zijn naaste, zijne medegeloovigen zijn zijne broeders. Wij zijn allen een in den Heere, zegt Gregorius van Natron, zoowel de rijke als de arme, de slaaf als de vrije, de sterke als de zwakke; één is ons hoofd. Deze broederlijke liefde leerde de Christenen samen te strijden, samen te lijden. De liefdelijkaalijden waren symbool der onderlinge liefde.

Het onderscheid tusschen de Heidense maatschappij en die met den geest van Christus zijn vervuld schreef Augustinus in dit woord, dat alles zegt: De rechtvaardigheid is onmogelijk waar de liefde niet heerscht. Het hoog houden des rechts, de bevrijding der menschen uit een onbillijke afhankelijkheid kunnen slechts komen uit de liefde.

De GAAY FORTMAN.

De kerk van Christus, de broutu en het huisgezin.

VI.

In de eerste eeuwen der Christelijke kerk ontvingen de kinderen der christen gezinnen hunne opvoeding en eerste onderricht in den godsdienst in den boezem der huisgezinnen. Zoolang 's Heeren kerk groeide onder de talloze gevaren van vervolging en haat, kon dit niet wel anders. Daar is wel eens gevraagd, of de Christenen hunne kinderen zonden naar de heidense scholen of ze er van terug hielden uit gewetensbezwaar. De geschiedkundige getuigenis zeggen hiervan niets, maar men mag onderstellen, dat zij, die openbare betrekkingen ontvonden uit vrees om deel te moeten nemen aan de heidense goddienstige gebruiken, zich er ook wel voor moesten wachten hunne kinderen toe te vertrouwen aan meesters, die hun de leugenen van het heidendom zouden leren met het heidense leven. Wij mogen wel veronderstellen, dat naarmate de kerken zich institueerden, door haar ook scholen zijn opgericht zoowel voor kinderen als voor ouderen, die zich voorbereiden op den doop of voor de uitoefening van den Evangeliedienst. De eerste sporen van lagere scholen, die wij in de geschiedenis vinden, zijn niet ouder dan de 4e eeuw. Deze scholen werden gehouden door Presbyters. De kinderen gingen er heen van hun 5e jaar af. De monniken hebben hunnerzijds zich bijzonder verdienstelijk gemaakt omtrent het onderwijs en de opvoeding der jeugd. Basilus legt hun

dit als een plicht op en geeft wenken over de behandel- ling van het kind. Onder den invloed des Christendoms heeft de opvoeding der kinderen een godsdienstig karakter gekregen, was zij bijgevoel heel wat zedelijker dan in de oude wereld.

Ziedaar wat de oude kerk voor het huisgezin, de vrouw en het kind deed, toen zij het heidendom bestreed en uitdreef en Gods Woord tot eere bracht. Deze begin- selen zijn in den loop der eeuwen door de kerk gehand- haafd. Wel dreigde de Roomsche kerk, toen zij in haren bloeitijd gedurende de middeleeuwen het gransche men- schenleven aan haar grootheid en eer trachtte dienstbaar te maken, in hetzelfde euvel te vallen als het heidendom van Griekenland en Rome, en alles te doen opgaan in de kerk en haar egotisme. Maar dit kon niet lukken door den machting tegenstand dien zij van vele zijden, zoowel van die des ongeloofs als van die der geloovigen, welke van de Heilige Schriften niet geheel vervreemd waren, ondervond. Intusschen werd in dien tijd de hooge be- teekenis van het familieleven wel aangestoot door de ver- heerlijking van den ongehulden staat, welke geuecht werd voor alle geestelijken. Ook het dogma dat het huwelijk als sacrament voorstelde, deed schade aan de wat wij zouden willen noemen maatschappelijke zijde van het huwelijk. Voorts werd bij de opvoeding en het onderwijs des kinds te weinig aan de rechten en ver- plichtingen der ouders gedacht en deze door de kerk te veel op zij gedorven.

Eerst de reformatie der 16de eeuw brak dezen ban en herstelde de oude beproefde beginselen voor huwelijk, huis- gezin en opvoeding des kinds. Of wij zoowel in het een als in het ander het ideaal bereikt hebben, valt te betwij- felen, maar hoe meer de Heilige Schrift tot haar recht komt en hare heerschappij uitoefent, zullen wij nader daar- aan gebracht worden.

Slaan wij nu nog een korten blik op de sociale verhou-

dingen, zooals de kerk der eerste eeuwen die naar de Hei- lige Schritten nastreefde.

De sociale toestand der oudheid berustte op de zooge- naamde natuurlijke ongelijkheid der menschen. De wijzen onder de ouden handhaafden deze stelling. De leer van Christus alleen predikt de leer der onderlinge gelijkheid. De kerkvaders, tolken der Christelijke idee, spreken eenparig- lijk zich in dezen geest uit.

Gedurende de vervolgingen en daarna, toen Jezus' kerk tot zegepraal was gekomen, wijzen de kerkvaders op den gemeenschappelijken oorsprong en de gemeenschappelijke bestemming van alle menschen, hunne natuurlijke gelijkheid. Geschapen door denzelfden Schepper, naar het beeld Gods, stammen zij af van eenzelfde oerouderpaar, zijn hunne licha- men uit dezelfde stof geformeerd, worden zij allen even zwak en naakt geboren, en wacht hun dezelfde dood; zij hebben allen lijden, die onsterfelijk zijn, in staat om den Heiligen Geest te ontvangen; zonder uitzondering zijn zij voorwerpen van de barmhertigheid Gods. Als er verschillen zijn in de wereld, dan zijn die niet gegrond in de natuur, maar zijn ze toevallig. De geboorte adel niet, de ware adel is die der ziel; de menschen zijn van elkander onderscheiden alleen door den trap waarop hun geloof, hun godsvrucht staat. Even weinig als de geringheid van iemands uitwendige positie een hinderpaal is voor zijn zedelijke waarde, even weinig is de hoogheid van deze positie, op zich zelve be- schouwd, een grond voor ware grootheid. „Gij zegt, dat uw vader consul is, dat uwe moeder vroom en goed is,“ zeide Chrysostomus, „wat gaat mij dat aan, toen mij uw eigen leven; daarna kan ik over u oordeelen. Zelfs al is iemand nog niet tot het geloof in den Heere Jezus gekomen, moet hij toch als mensch worden ontzien. Van welke natie hij zij, tot welke religie hij behoort, de band van dezelfde ouders bindt de menschen onderling; de heiden en de Jood zijn de naasten ook der Christenen. Zoowel den boezen als den goeden moeten de geloovigen hunne liefde toezeg-